

جنبش اصلاح طلبی شیعی

علما و ادبای جبل عامل (لبنان جنوبی)
(از پایان امپراتوری عثمانی تا استقلال لبنان)

جلد اول

سایرینا مرون

ترجمه دکتر اسدالله علوی

Mervin Sabrina

مرون، سابرینا

جنبش اصلاح طلبی شیعی: علما و ادبای جبل عامل (لبنان جنوبی) از پایان امپراتوری عثمانی تا استقلال لبنان / سابرینا مرون؛ ترجمه اسدالله علوی. - مشهد: بنیاد پژوهشهای اسلامی، ۱۳۹۳.

ISBN 2 Vol set 978-964-971-820-0 (شاپک دوره ۲ جلدی)

ج. ۲

ISBN 978-964-971-815-6 (شاپک جلد ۱)

فیبا.

Un reformisme Chiite, ulemas et lettrés ...

عنوان اصلی:

قسمتی از کتاب حاضر نخستین بار با عنوان «مبارزه علمای اصلاح طلب لبنان با تحریفات عاشورا توسط نشر حبیب در سال ۱۳۸۲ منتشر شده است».

۱. شیعیان - لبنان - تاریخ. ۲. عاشورا - لبنان. ۳. عاشورا - شعایر و مراسم مذهبی. الف. علوی،

اسدالله، ۱۳۳۰. مترجم. ب. بنیاد پژوهشهای اسلامی. ج. عنوان.

۲۹۷ / ۵۳

BP ۱۴ / ۷۵ / م ۴ م ۲ ۱۳۹۳

۳۵۵۶۲۹۶

کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران



جنبش اصلاح طلبی شیعی

علما و ادبای جبل عامل (لبنان جنوبی)

(از پایان امپراتوری عثمانی تا استقلال لبنان)

جلد اول

سابرینا مرون

ترجمه دکتر اسدالله علوی

ویراسته سیدجلال قیامی میرحسینی

چاپ اول: ۱۳۹۳/۱۰۰۰ نسخه، وزیری / قیمت: ۱۸۳۰۰۰ ریال

چاپ: دقت

بنیاد پژوهشهای اسلامی، مشهد: صندوق پستی ۹۱۷۳۵ - ۳۶۶

مراکز توزیع:

تلفن و دورنگار واحد فروش بنیاد پژوهشهای اسلامی: ۳۲۲۳۰۸۰۳

فروشگاههای کتاب بنیاد پژوهشهای اسلامی، مشهد: ۳۲۲۳۳۹۲۳، قم: ۷۷۲۳۰۲۹

www.islamic-rf.ir

info@islamic-rf.ir

حق چاپ محفوظ است

فهرست مطالب

۹	مقدمه مترجم
۱۵	سپاسگزاری
۱۷	نشانه‌های اختصاری
۲۲	مقدمه

فصل اول: جبل عامل، «جبل علما» (۵۹ - ۳۱)

۳۲	الف - جبل
۵۹	ب - علما

فصل دوم: جامعه جبل عامل (۱۱۴ - ۷۰)

۷۰	الف - اقتصاد رو به زوال
۷۴	ب - گروه‌ها و تفاوت‌های اجتماعی
۷۷	روستاییان
۸۰	دسته‌بندی مذهبی
۹۱	همبستگی و دشمنی بین «خانواده‌های بزرگ»
۹۹	ه - جایگاه علما در جامعه جبل عامل
۱۰۴	علما و زعماء: ارتباط تنگاتنگ
۱۰۷	و - شعایر و اعتقادات
۱۰۸	ادای فریضه نماز
۱۱۴	دین و باورهای مردمی

فصل سوم: عالم چه کسی است؟ (۲۰۹ - ۱۲۲)

۱۲۲	الف - جماعت علما
۱۲۷	روحانیان کم و بیش باسواد
۱۳۳	ادبا
۱۳۸	ب - خاندان‌های بلندآوازه روحانی
۱۴۶	ازدواج‌های درون گروهی در میان علما
۱۵۰	ج - به دنبال فراگیری علم (طلب العلم)

۱۵۷	برنامه‌های درسی
۱۶۶	در نجف
۱۷۰	راه دستیابی به اجتهاد
۱۷۷	د- از منصب قضاوت تا رهبری دینی
۱۸۳	اقامة عدل
۱۹۱	اقتدار دینی مجتهدان
۱۹۷	ه- وضعیت ظاهری روحانیان در میان جمع
۲۰۱	مانند امامان علیهم‌السلام
۲۰۹	مانند مردم عادی

فصل چهارم: چگونگی ورود جنبش اصلاح طلبی به جبل عامل (۳۱۶-۲۱۸)

۲۱۸	الف- اصلاح و نو سازی
۲۱۸	۱- شرع و تفسیر آن
۲۲۴	رویکردهای جبل عاملی ها
۲۲۹	اصلاح گرایی از جنبه تحلیلی
۲۳۲	۲- نظری اجمالی بر اصلاح گرایی در آیین تسنن (سده های ۱۹ و ۲۰)
۲۳۲	میلادی/ ۱۴ هجری
۲۳۵	از چهره مرموز جمال الدین تا اخوان المسلمین
۲۳۹	اصول عقیدتی اصلاح گرایان
۲۴۲	ب- شرایط پیدایش اصلاح گرایی شیعی
۲۴۲	۱- جنبش علمی (نهضة علمیه)
۲۴۹	شیخ مرتضی انصاری (درگذشته به سال ۱۲۸۱/ ۱۲۸۱ ه.ق.) و نهاد
۲۴۹	مرجعیت
۲۵۶	آموزش نو سازی شده
۲۶۱	۲- موقعیت سیاسی: شوک اروپا و قوانین اساسی
۲۶۳	تأثیر علمای ایرانی بر روحانیان جبل عامل
۲۶۹	نهضت مشروطه در ایران
۲۷۸	قانون اساسی عثمانی
۲۸۵	ج- خاستگاه اصلاح گرایی در جبل عامل
۲۸۵	۱- مراحل اولیه نهضت (۱۸۸۲ - ۱۹۰۹ م./ ۱۳۰۰ - ۱۳۲۷ ه.ق.)
۲۹۴	اقداماتی چند برای سازمان دهی تعلیمات مذهبی
۳۰۳	۲- نقش مطبوعات و فن چاپ
۳۱۱	العرفان، ارگان اصلاحات
۳۱۶	فراخوانی

فصل پنجم: تعلیم، تربیت، آماده‌سازی (۴۵۳ - ۳۲۲)

۳۲۳	الف - اصلاح مدرسه
۳۲۳	۱ - محسن الامین، پیشرو
۳۲۷	موضع محسن الامین
۳۳۱	الخراب، محله قدیمی شیعیان دمشق
۳۳۶	مدارس متعلق به شیعیان در دمشق
۳۴۴	تعلیم و تربیت از دیدگاه محسن الامین
۳۵۱	یک سرمشق
۳۵۶	۲ - انجمن علمای جبل عامل: داستان یک شکست
۳۶۰	اصطکاک منافع و رقابت‌ها
۳۶۳	دلایل اختلاف
۳۷۰	امیدهای بر باد رفته روحانیان جوان
۳۷۵	۳ - عبدالحسین شرف الدین و مدرسه جعفری صور
۳۸۰	۴ - حبیب آل ابراهیم، از العمارة تا بعلبک
۳۸۳	ب - تربیت جامعه
۳۸۳	۱ - تدریس شبانه، باشگاه‌ها و مجالس
۳۸۶	۲ - مکتب العرفان
۳۹۲	۳ - برداشت دفاع گرایانه از تشیع
۳۹۷	حبیب آل ابراهیم مبلغ و حامی اسلام
۴۰۱	اسلام و علوم جدید
۴۰۴	۴ - بانوان خانه‌دار و زنان دانشمند
۴۰۷	ج - موضوع زبان و ادبیات عرب
۴۰۷	۱ - به سوی نوین سازی زبان
۴۱۲	گونه‌گونی سبک‌ها
۴۱۶	مُعجم احمد رضا، به درخواست مجمع علمی العربی
۴۱۸	۲ - انشقاق در میان روحانیان جوان
۴۲۴	د - آیا حوزه علمیة نجف نیاز به اصلاحات داشت؟
۴۲۴	۱ - محسن الامین: باید اصلاحاتی در تعلیمات عالی دینی انجام گیرد
۴۲۹	نقاط ضعف نظام تعلیماتی
۴۳۲	پیشنادهای عملی
۴۳۴	۲ - دعوت محسن شراره
۴۴۲	گام‌هایی چند به سوی اصلاحات
۴۵۱	۳ - زیر سؤال بردن دوباره موضوع اجتهاد
۴۵۴	علی الزین در برابر صدرالدین شرف‌الدین

مقدمه مترجم

جبل عامل یا «جبل علما» ناحیه‌ای است در لبنان که بنا بر حدیثی از امام جعفر صادق علیه السلام دوستان، هواخواهان و شیعیان واقعی امام زمان (عج) از آن ناحیه به یاری وی برخوانند خاست. کسانی که آمر به معروفند و ناهی از منکر، حقوق الهی را پاس می‌دارند و با برادرانشان به مدارا رفتار می‌کنند... در میان آنان افرادی زندگی می‌کنند که انتظار می‌کشند و خداوند منتظران را دوست می‌دارد.* جبل عامل هم چنان که از نام آن پیداست، ناحیه‌ای است کوه پایه‌ای که در سال ۱۹۲۰ به طور رسمی به لبنان جنوبی تغییر نام پیدا کرد. درباره منشأ نام جبل عامل اختلاف وجود دارد. ساکنان این منطقه شیعه مذهب‌اند و سابقه حضور آیین تشیع در آن‌جا به قرن سوم هجری قمری می‌رسد؛ یعنی زمانی که بیشتر مسلمانان اهل سنت به منظور مخالفت با خلفای عباسی بغداد به آیین تشیع گرویدند. ناصر خسرو که در قرن چهارم هجری از این نواحی می‌گذشته نوشته است که جمعیت این منطقه شیعه‌اند. محمد حسن حرّ عاملی بدون اشاره به منابع خود، سابقه تشیع در جبل عامل را به دوره خلافت عثمان می‌رساند.

از جبل عامل علمای زیادی وارد جهان اسلام شدند. نخستین عالم بزرگ منطقه شهید اول (شمس‌الدین ابوعبدالله محمد بن مکی) بود که با علی بن مؤید امیر شیعی خراسان مکاتباتی داشت و *اللمعة الدمشقية* را برای وی تحریر کرد ولی به رغم دعوت امیر مزبور برای سفر به خراسان، دمشق را برای سکونت برگزید. دومین عالم بزرگ جبل عامل، نورالدین ملقب به محقق کرکی بود که در پاسخ به دعوت شاه اسماعیل صفوی، نخستین

پادشاه سلسله صفوی و جانشینش شاه طهماسب برای استقرار تشیع اثنی عشری مدّت مدیدی در ایران ساکن بود. وی آیین تشیع اثنی عشری را مذهب رسمی کشور اعلام کرد. کرکی پیشگام نهضت مهاجرت علمای جبل عامل به ایران است. روحانیان جبل عاملی بر ایران به عنوان وطن شیعی خود تأکید بسیار داشتند.

از دانشمندان بزرگ دیگر جبل عامل، بهاءالدین عاملی معروف به شیخ بهایی است که علاوه بر فقه در زمینه‌های ریاضیات، نجوم، پزشکی، فلسفه و شعر نیز آثاری به رشته تحریر درآورده است. وی در ایران نشو و نما پیدا کرد و به عنوان شیخ الاسلام اصفهان منصوب گردید و آرامگاه وی اکنون در حرم مطهر رضوی در مشهد قرار دارد. به این ترتیب بین شیعیان جبل عامل و شیعیان ایران از دیرباز ارتباط تنگاتنگی وجود داشته است.

کتاب پیش رو، اثری است عالمانه و تحقیقی دربارهٔ علما و ادبای منطقهٔ جبل عامل لبنان در فاصلهٔ پایان امپراتوری عثمانی و طی دوران شکل‌گیری استقلال لبنان. این اثر نوشتهٔ بانویی فرانسوی است که چندین سال در لبنان و سوریه اقامت داشته تا بتواند تحقیقات میدانی خود را از میان نوشته‌ها، آثار و مقالات مندرج در نشریه‌های منطقه و مصاحبه‌هایی با فرزندان و اخلاف علما و ادبای منطقه و نیز بررسی سفرنامه‌ها و آثار خارجی‌ان و بخصوص آرشیوهای فرانسه در دورهٔ قیمومت، به انجام برساند. خانم سابریا مرون عضو مرکز ملی تحقیقات علمی فرانسه (CNRS)، مؤسسهٔ فرانسوی خاور نزدیک (IFPO) و انستیتوی مطالعات عربی دمشق (IFEAD) و دارای درجهٔ دکتری در مطالعات عربی است. زمینهٔ کاری و علاقهٔ شخصی و تحقیق و تتبع دربارهٔ مذهب شیعه، روحانیان شیعه، نهادهای شیعی و بررسی افکار و عقاید سیاسی شیعیان است.

وی به جز آثاری چون: **تاریخ اسلام، مبانی و آموزه‌ها، جهان شیعه و ایران**، کتاب حاضر و نیز اثری در مورد حزب الله لبنان، مقالات بسیاری نیز در زمینه اسلام و آیین تشیع به رشتهٔ تحریر درآورده است. سابریا مرون در سال ۲۰۰۲ میلادی مورد تقدیر وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی قرار گرفت.

کتاب پیش رو نه فصل دارد و نویسنده در آن به بررسی حرکت اصلاح طلبانه علمای شیعی جبل عامل در اواخر امپراتوری عثمانی تا تشکیل کشور لبنان یعنی سالهای ۱۸۸۰ تا ۱۹۴۳ میلادی که لبنان به استقلال رسید، می‌پردازد. فصل اول کتاب به مختصات جغرافیایی جبل عامل و چگونگی ورود آیین تشیع به بلادالبشاره و جبل عامل اختصاص یافته است.

در فصل دوم وضعیت اقتصادی جامعه جبل عامل، رهبران سنی و اعیان جدید یعنی زعمای اشراف، پیوندها و رقابت‌های آنان با یکدیگر و چگونگی برگزاری مراسم مذهبی مورد بررسی قرار گرفته است. فصل سوم به جامعه علمای جبل عامل، خاندان‌های روحانی، تحصیل در نجف، راه رسیدن به اجتهاد، شیوه‌های آموزشی حوزه‌های علمیه و جایگاه روحانیان در جامعه اختصاص پیدا کرده است.

فصل چهارم چگونگی ورود افکار اصلاح طلبانه به منطقه را بررسی کرده است و تاثیر سید جمال‌الدین اسدآبادی، ظهور جنبش علمی (النهضة العلمية)، اثر جنبش مشروطیت، نقش صنعت چاپ و مطبوعات و تأسیس نشریه العرفان به عنوان ارگان اصلاح‌گرایی در منطقه. فصل پنجم به اعمال اصلاحات در مدارس جبل عامل و دمشق، شیوه محسن الامین در تدریس، تشکیل مجمع علمای جبل عامل، عبدالحسین شرف‌الدین و مدرسه جعفریه شهر صور، تعلیم و تربیت جامعه، موضوع زبان و ادبیات عرب، اصلاحات درسی در نجف، ایجاد مدارس عالی دینی و موضوع اجتهاد اختصاص دارد.

فصل ششم به بررسی بدعت‌های کفرآمیز و مبارزه با آنها و تلاش برای کنار گذاشتن این بدعت‌ها می‌پردازد؛ و نیز بررسی اصلاحاتی که با وجود اختلاف نظرها در این زمینه در مراسم عاشورا در مناطق مختلف صورت گرفت. فصل هفتم کتاب به بررسی ارتباط و نزدیکی بین فرق مختلف اسلامی یا تقریب بین المذاهب پرداخته است که به عقیده نویسنده، میراث سید جمال‌الدین اسدآبادی بوده است. در این بخش ضمن بررسی علمای مختلف شیعی و سنی در موضوع تقریب، مواضع رشید رضا و عبدالحسین

شرف الدین در خصوص آشتی دوباره بین دو شاخه اصلی اسلام یعنی شیعه و سنی مورد تحقیق قرار گرفته است.

فصل هشتم کتاب، مبارزات مردم جبل عامل و اوج گیری ناسیونالیسم عربی را مورد بررسی قرار داده و به وضعیّت جبل عامل در برابر انتخاب فیصل یا فرانسه پرداخته است و سرانجام فصل نهم کتاب تلاش شیعیان جبل عامل را بررسی می کند که بر آن شدند تا به عنوان گروهی دینی با تشکیل جامعه ای سیاسی جایی درخور در مجموعه جوامع لبنان برای خود دست و پا کنند. برای این کار آن ها به نوشتن تاریخ جبل عامل و چگونگی ورود تشیع به جبل عامل پرداختند. در پی شناسایی رسمی جامعه شیعی از سوی نظام قیمومت و ایجاد محاکم جعفری در سال ۱۹۲۶ میلادی، شیعیان که به لحاظ جمعیتی، سومین جامعه کشور محسوب می شدند به صورت جامعه ای سیاسی در دولت لبنان ادغام شدند. امروزه این موضوع به طور عرفی پذیرفته شده است که ریاست جمهوری مارونی مذهب، نخست وزیر سنی مذهب و ریاست مجلس شیعی مذهب باشد.

پیوست های این کتاب شامل شرح احوال مختصر شخصیت های اصلی نام برده شده در این عصر، جدول پیوندهای تبار شناختی و قرابت های سببی بین آل شرف الدین و آل صدر، نام و شهرت ائمه اطهار علیهم السلام و مقابر آنان، گاه شمار تاریخی، فهرست آرشیوهای مورد استفاده، مکاتبات و مصاحبه ها و در آخر نیز نمایه و نقشه ها و کتابشناسی می باشد.

ترجمه و انتشار این اثر یقیناً بدون لطف و همکاری اولیای محترم بنیاد پژوهشهای اسلامی میسر نبود. مترجم بر خود فرض می داند از آقایان نمایی، زینعلی و قیامی که در ویراستاری های علمی، فنی و ادبی این اثر به این جانب کمک های فراوان کرده اند، قدردانی و تشکر فراوان کند. در طول ترجمه این کتاب با مراجعات مکرر به همکاران گرامی آقای حمیدرضا شیخی مترجم فاضل زبان عربی، حضرت حجة الاسلام والمسلمین جناب آقای محمد سلامی و همکار دانشمند آقای جواد قاسمی مدیر محترم

گروه ترجمه بنیاد و مشورت با آنان بر دشواری‌های فراوانی از نظر درک مطلب، ترجمه اصطلاحات فنی و نیز اعلام مختلف فایق آمدم. زحمت‌های آنان را ارج می‌نهم. مترجم در این جا بر خود لازم می‌داند ضمن تشکر از خوانندگان محترم، تقاضا کند اگر ابهامی در ترجمه و یا خطایی در ترجمه اعلام فراوان کتاب دیدند، بر مترجم منت نهاده و از طریق سایت بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس در مشهد این جانب را یاری دهند.

مترجم